

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра історії та культури української мови

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з навчальної роботи,
проф. Гаврилюк С. В.

20 Вр.

РИТОРИКА

РОБОЧА ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

підготовки   бакалавра
галузі знань   0301 “Соціально-політичні науки”
напряму   6.030104 “Політологія”

Робоча програма навчальної дисципліни “Риторика” для студентів галузі знань 0301 “Соціально-політичні науки”, напряму підготовки 6.030104 “Політологія”. – 27 серпня 2013 р. – 20 с.

Розробник: Левчук І. П., доцент кафедри історії та культури української мови, кандидат філологічних наук

Рецензент: Рожило М. А., доцент кафедри соціальних комунікацій, кандидат наук із соціальних комунікацій

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри історії та культури української мови

протокол № 1 від 30 серпня 2013 р.

Завідувач кафедри: _____ (Богдан С. К.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією Інституту філології та журналістики

протокол № 1 від 9 вересня 2013 р.

Голова науково-методичної комісії інституту _____ (Зінчук Р. С.)

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету

протокол № ____ від ____ _____ 2013 р.

© Левчук І. П., 2013

Вступ

Робоча програма навчальної дисципліни “Риторика” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів галузі знань 0301 “Соціально-політичні науки”, напряму підготовки 6.030104 “Політологія”.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є публічний виступ у процесі комунікації.

Міждисциплінарні зв’язки: “Українська мова за професійним спрямуванням”, “Психологія”, “Логіка”, “Філософія”, “Культурологія”, “Етика” тощо.

Робоча програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів:**

1. Красномовство та його різновиди. Історія риторики.
2. Етапи підготовки промови. Мистецтво публічних виступів.

1. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		заочна форма навчання
Кількість кредитів 1	0301 “Соціально-політичні науки”	за вибором
	6.030104 “Політологія”	
Модулів 3	Бакалавр	Рік підготовки 1
Змістових модулів 2		Семестр 2
ІНДЗ: є		Лекції 4 год.
Загальна кількість годин 36		Практичні (семінари) 4 год.
	Самостійна робота 14 год.	
	Індивідуальна робота 14 год.	
		Форма контролю: залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Мета викладання навчальної дисципліни “Риторика” – розвиток риторичної особистості, удосконалення комунікативних умінь студентів, долучення їх до практики ораторського мистецтва, формування в них основ майстерності публічного мовлення. Курс „Риторика” покликаний забезпечити

не тільки засвоєння основ класичної та сучасної риторики як науки про мисленнєво-мовну діяльність, спрямовану на переконання, вплив, на досягнення мети у процесі мовної комунікації, а також виробити у студентів вміння й навички аналізувати та продукувати тексти різного типу відповідно до мети, призначення й умов спілкування в процесі їхньої майбутньої професійної діяльності.

2.2. Основні завдання вивчення дисципліни “Риторика”:

- подати відомості про риторичний ідеал як історично й суспільно зумовлену систему загальних вимог до мовлення й мовленнєвої поведінки носія певної культури;

- ознайомити з історією й практикою публічного мовлення, особливостями мовленнєвої поведінки промовця;

- формувати вміння й навички складання текстів виступів різних жанрів;

- дати ґрунтовні й системні знання про особливості ораторського підстилю публіцистичного стилю;

- ознайомити з практичними прийомами організації ефективного публічного мовлення та можливостями їхнього застосування;

- виховувати потребу вдосконалювати власне монологічне та діалогічне мовлення;

- зміцнювати повагу до державної мови.

2.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- риторичну термінологію, систему понять класичної риторики;
- закони риторики;
- історію розвитку риторичного вчення;
- специфічні риси видів і жанрів ораторського мистецтва;
- основні етапи підготовки ораторської промови;
- засоби вербального та невербального впливу на аудиторію;
- особливості сучасного риторичного вчення.

вміти:

- визначати тему виступу й добирати матеріал для нього;
- розміщувати матеріал й оформлювати структуру виступу;
- будувати тексти різних жанрів та видів ораторського мистецтва відповідно до мети, призначення й умов комунікації;
- послуговуватися виразовими мовними засобами в промовах різних видів;
- застосовувати методи запам'ятовування структури й змісту виступу;
- робити партитуру тексту;
- на основі спостережень й аналізу бази даних створювати “портрет аудиторії”;
- застосовувати методи мовного та позамовного впливу на аудиторію;
- аналізувати своє і чуже мовлення, виявляти відхилення від норм, застосовувати різні засоби для їх подолання.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 36 годин / 1 кредит ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Красномовство та його різновиди. Історія риторики****Тема 1. Риторика як мистецтво й наука. Предмет риторики**

Предмет риторики: історія, теорія, практика і техніка. Ритор як оратор і вчитель практичного красномовства. Основні розділи класичної риторики: інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція. Зв'язок риторики з іншими науками.

Тема 2. Види ораторського мистецтва. Мистецтво суперечки

Види та жанри ораторського мистецтва. Політична риторика як складова політичної діяльності. Діалогові форми політичного красномовства: дискусія, дебати, полеміка. Публічна суперечка в діяльності політичного лідера. Суб'єкти політичної суперечки: опонент, пропонент, аудиторія. Коректні та некоректні прийоми суперечки. Гумор у риторичному мистецтві.

Тема 3. Ораторське мистецтво Давнього Світу

Основні риси риторики Давнього Сходу. Риторика Давньої Месопотамії. Красномовство в Давньому Єгипті. Розвиток риторики в Давній Індії. Риторика Давнього Китаю.

Тема 4. Античне ораторське мистецтво

Передумови формування красномовства у Стародавній Греції: епічна і лірична поезії. Принцип змагальності. Софісти. Ораторське мистецтво Корака і Тисія. Горгій як видатний ритор. Горгіанські фігури. Судове красномовство у Стародавній Греції. Сократ як ритор. Внесок Платона у формування теорії і практики античної риторики. Життя і боротьба Демосфена – видатного політичного і судового оратора Стародавньої Греції. Красномовство „Філіппік”. „Риторика” Аристотеля. Риторика Стародавнього Риму. Ораторське мистецтво Цицерона.

Тема 5. Розвиток ораторського мистецтва в Україні

Риторика Київської Русі. Зразки дидактичного та панегіричного красномовства. Іван Вишенський як майстер полеміки. Риторика в Києво-Могилянській академії. Учення про ораторське мистецтво Феофана Прокоповича. Григорій Сковорода – майстер піітики та красномовства.

Тема 6. Сучасний стан риторики. Неориторика

Головні напрями неориторики: аргументативна риторика та лінгвістична риторика. Семіотичний характер неориторики. Загальна характеристика лінгвістичної риторики. Специфіка аргументативної риторики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Етапи підготовки промови. Мистецтво публічних виступів

Тема 1. Інвенція і диспозиція. Основні етапи підготовки ораторської промови

Вибір теми промови: мотиви, інтереси комунікантів, новизна, конфліктність. Складання плану. Відбір матеріалу для виступу. Розміщення

матеріалу й оформлення структури виступу. Робота над конспектом виступу. Вступ, основна й висновкова частини промови. Партитура тексту виступу. Тренування виголошення промови.

Тема 2. Елокуція. Техніка промови і культура оратора

Основні принципи елокуції: підбір доцільних мовних засобів, граматична правильність, ясність думки, довершеність висловлення. Прямі і непрямі тактики мовного впливу. Високий, середній і низький стилі. Основні засоби піднесення стилю: добір слів, сполучення слів, стилістичні фігури та тропи. Стилiстичні фігури в риторичі. Методики запам'ятовування структури і змісту виступу.

Тема 3. Види промов за знаковим оформленням та закріпленням

Промови, що читають за конспектом. Промови, що готують заздалегідь, але не вчать напам'ять. Промови, що готують заздалегідь і вчать напам'ять. Імпровізовані промови (експромти).

Тема 4. Меморія та акція. Зовнішня культура оратора. Оратор й аудиторія

Роль невербальних засобів спілкування в публічних виступах. Зовнішній вигляд оратора. Манера, міміка й жести оратора. Образ аудиторії. Шляхи подолання опору аудиторії. Вимоги до вимови й артикуляції при виголошенні промов. Вправи для розвитку усного мовлення.

4. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 2

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек .	Практ.	Інд.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Красномовство та його різновиди. Історія риторики					

Тема 1. Риторика як мистецтво й наука. Предмет риторики	2	2			
Тема 2. Види ораторського мистецтва. Мистецтво суперечки	2			2	
Тема 3. Ораторське мистецтво Давнього Світу	2				2
Тема 4. Античне ораторське мистецтво	4			2	2
Тема 5. Розвиток ораторського мистецтва в Україні	4			2	2
Тема 6. Сучасний стан риторики. Неориторика	4			2	2
Разом за змістовим модулем 1	18	2	-	8	8
Змістовий модуль 2. Етапи підготовки промови. Мистецтво публічних виступів					
Тема 7. Інвенція і диспозиція. Основні етапи підготовки ораторської промови	6	2	2	2	
Тема 8. Елокуція. Техніка промови і культура оратора	6		2	2	2
Тема 9. Види промов за знаковим оформленням та закріпленням	2				2
Тема 10. Меморія та акція. Зовнішня культура оратора. Оратор й аудиторія	4			2	2
Разом за змістовим модулем 2	18	2	4	6	6
Усього годин	36	4	4	14	14

5. Теми практичних (семінарських) / лабораторних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	2	3

1	Інвенція і диспозиція. Основні етапи підготовки ораторської промови 1. Вибір теми промови: мотиви, інтереси комунікантів, новизна, конфліктність. Складання плану. 2. Відбір матеріалу для виступу. Розміщення матеріалу й оформлення структури виступу. Робота над конспектом виступу. 3. Вступ, основна й висновкова частини промови. 4. Партитура тексту виступу. Тренування виголошення промови.	2
2	Елокуція. Техніка промови і культура оратора 1. Основні принципи елокуції: підбір доцільних мовних засобів, граматична правильність, ясність думки, довершеність висловлення. 2. Засоби мовного впливу на аудиторію. 3. Методики запам'ятовування структури і змісту виступу. 4. Зовнішній вигляд та особистість оратора. 5. Оратор і аудиторія.	2
	Разом	4

6. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	2	3
1	Ораторське мистецтво Давнього Світу	2
2	Античне ораторське мистецтво	2
3	Розвиток ораторського мистецтва в Україні	2
4	Сучасний стан риторики. Неориторика	2
5	Елокуція. Техніка промови і культура оратора	2
6	Види промов за знаковим оформленням та закріпленням	2
7	Меморія та акція. Зовнішня культура оратора. Оратор й аудиторія	2
	Разом	14

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота має за мету поглибити знання з дисципліни “Риторика”. Вона складається з двох частин та передбачає обов’язкову презентацію її результатів.

I. Студент повинен підготувати й виголосити перед аудиторією вітальну промову (на вибір), використовуючи риторичні фігури. Зробити партитуру тексту. У ході підготовки рекомендуємо звернутися до порад Феофана Прокоповича про складання цього виду виступів.

II. Студент повинен підготувати публічний виступ та презентацію до нього на одну із запропонованих тем. Зосереджуємо увагу також на вмінні працювати з довідниковою літературою, пошуковими системами, систематизовувати інформацію та презентувати її відповідно до завдань спецкурсу.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА ВИСТУПІВ

1. *„Добре знання літературної мови набувається повсякчасним її вивченням”* (Іван Огієнко).

2. *„Головне в ораторі – сама людина”* (Генрі Уард Бічер).

3. *„Справжня красномовність не потребує ні дзвонів, щоб скликати народ, ні поліції, щоб підтримувати порядок”* (Емерсон).

4. *„Ніяке інше вміння, яким може володіти людина, не дасть їй можливості з такою швидкістю зробити кар’єру і добитися визнання, як вміння добре говорити”* (Чонсі М. Деп’ю).

5. *„Хто не вміє говорити, кар’єри не зробить”* (Наполеон).

6. *„Найвища міра мистецтва говорити - вміння мовчати”* (Василь Ключевський).

7. *„У кого ризи світлі, у того й мова чесна”* (Володимир Мономах).

8. *„Джерело красномовства – у серці”* (Дж. Мілль).

9. *„Не слова й не звук голосу становлять славу оратора, а спрямування його політики”* (Демосфен).

10. *„Моральність людини помітна з її ставлення до слова”* (Л. Толстой).

11. *„Немає нічого сильнішого за слово”* (Менандр).

12. „Знання складається із дрібних крихт щоденного досвіду” (Д. Писарев).

13. „Погано, коли у людини все сіре: і душа, і думки, і погляд. Сірі тільки перепілки гарні” (М. Стельмах).

14. „Найтрудніша професія — бути людиною” (Х. Марті).

15. „Чому б ти не навчався, ти навчаєшся для себе” (Петроній).

16. „Поведінка — це дзеркало, у якому кожен показує свій лик” (В. Гете)

17. „Формальна освіта допоможе вам вижити. Самоосвіта приведе вас до успіху” (Д. Рон).

18. „Успіх приходить до людей, які прагнуть його” (Н. Хілл).

19. „Ніколи не буває великих справ без великих труднощів” (Вольтер).

20. „Усе в наших руках, через те їх не можна опускати” (Коко Шанель).

Основні критерії оцінювання публічної промови: обізнаність промовця з вибраної теми; точне, цікаве формулювання назви теми; чинник актуальності і новизни теми; ефективність вступу; інформаційна свіжість; логічність розвитку теми; аргументація основних положень; контраргументація; наочність; контакт з аудиторією; засоби активізації уваги слухачів; мистецтво цитування; прийоми драматизації виступу; поведінка оратора; стилістична виразність виступу; техніка і культура мовлення; засоби художнього мовлення; афористичність мовлення; інтонаційна різноманітність; елементи театралізації; гумор; цікаві приклади тощо.

8. Методи та засоби навчання

У початковому процесі застосовують: лекції, зокрема з використанням мультимедіапроектора та інших ТЗН; пояснювальні та проблемні методи викладу матеріалу; самостійну роботу студентів; виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

9. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Форми підсумкового контролю успішності навчання – залік (II семестр).

Залік проводиться у формі тестування, що складається із завдань різних рівнів складності, які охоплюють такі **питання підсумкового контролю**:

1. Предмет риторики та її місце в системі гуманітарних наук.
2. Основні розділи класичної риторики.
3. Основні види ораторського мистецтва.
4. Етапи підготовки риторичних промов.
5. Основні принципи елокуції.
6. Прямі та непрямі тактики мовного впливу на аудиторію.
7. Стилiстичні фігури в риторичі.
8. Методики запам'ятовування структури та змісту виступу.
9. Основні вимоги до зовнішнього вигляду і манер оратора.
10. Основні вимоги до мови у виступі оратора.
11. Передумови виникнення риторики у Давній Греції.
12. Великі оратори Давньої Греції.
13. Риторика Сократа.
14. Демосфен – великий оратор Греції.
15. Основні ідеї „Риторичи” Аристотеля.
16. Риторика Стародавнього Риму.
17. Цицерон – великий оратор Риму.
18. Красномовство в Римській імперії.
19. Християнське красномовство в Київській Русі XI-XIII ст.
20. Петро Могила та Іван Вишенський – визнані українські майстри красномовства.
21. Риторика в Києво-Могилянській академії.
22. Риторичне вчення Феофана Прокоповича.
23. Академічне красномовство: специфіка та жанри.
24. Судове красномовство: специфіка та жанри.
25. Церковне красномовство. Проповідь як основний жанр церковного ораторства.

26. Різновиди суспільно-побутового красномовства.

27. Політична риторика як складова політичної діяльності. Види та жанри політичного красномовства.

28. Діалогові форми політичного красномовства: дискусія, дебати, полеміка.

29. Суб'єкти політичної суперечки: опонент, пропонент, аудиторія.

30. Коректні та некоректні прийоми суперечки.

10. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Методи та засоби діагностики успішності навчання: поточне усне опитування; тестування; розв'язування практичних завдань; індивідуальне науково-дослідне завдання; опрацювання теоретичних і практичних завдань, винесених на самостійну роботу; залік.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Формою організації поточного контролю знань студентів є опитування, виступи на практичних заняттях, експрес-контроль, перевірка результатів виконання практичних завдань, перевірка результатів виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, контроль засвоєння навчального матеріалу, запланованого на самостійне опрацювання.

Здійснюючи поточний контроль знань студентів, вважаємо за доцільне послуговуватися такими нормами оцінювання:

5 балів - ставимо за такі знання та вміння:

- комплексно вирішувати поставлені завдання;
- глибоко розкривати зміст поставленого завдання чи проблеми;
- доцільно використовувати спеціальну термінологію;
- доречно ілюструвати відповідь прикладами;
- практично застосовувати одержані глибокі теоретичні знання з курсу;
- знаходити джерело інформації та аналізувати її;
- оформляти роботу охайно, відповідно до вимог щодо структурної, змістової та мовної організації текстів певного виду.

Можливі 2-3 неточності у викладі матеріалу, що не впливають на правильність висновків.

Завдання мають бути виконані на 80-90%.

4 бали - ставимо за такі знання та вміння:

комплексно вирішувати поставлені завдання;

- правильно розкритий основний зміст матеріалу за умови виконання завдання;
- правильно використану термінологію;
- виконання роботи без суттєвих помилок;
- вміння зібрати матеріал, скласти план, побудувати текст промови будь-якого виду;
- оформляти роботу охайно, відповідно до вимог щодо структурної, змістової та мовної організації текстів певного виду.

У відповідях можливі 1-2 неточності у викладі інформації, які не впливають на конкретний зміст.

Завдання виконано на 60-80 %.

3 бали - студент отримує, якщо:

- зміст викладено частково, не завжди послідовно;
- здобуті теоретичні знання невміло застосовані практично;
- відсутній логічний зв'язок основного викладу інформації з висновками;
- відповідь неповна, хоча суть запитання загалом висвітлена;
- у змісті роботи є помилки;
- завдання виконано на 50-60 %.

1-2 бали - студент отримує, якщо:

- відтворює менше половини навчального матеріалу;
- є суттєві помилки у викладі інформації та висновках;
- спеціальною термінологією студент володіє погано;
- завдання виконано неохайно, з виправленнями й багатьма помилками;
- не вміє оформити текст промови й не має знань про її структурну та змістову організацію.

Формою організації підсумкового контролю знань студентів є залік.

12. Методичне забезпечення

1. Левчук І. П. Мистецтво публічного виступу : курс лекцій-презентацій для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.030104 “Політологія” [Електронний ресурс] / І. П. Левчук. – Луцьк, 2012. –

1 електрон. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з титул. екрану.

13. Список джерел

Основні

1. Абрамович С. Д. Риторика : [навч. посібник] / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика : [навч. посібник] / Н. А. Колотілова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
3. Мацько Л. І. Риторика : [навч. посібник] / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
4. Миронова Т. В. Язык жестов. Как добиться успеха в жизни / Т. В. Миронова. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2006. – 223 с.
5. Ньемантсвердрит Дж. В. Подготовка успешного устного выступления / Дж. В. Ньемантсвердрит // Протокол и этикет. – 2003. – №4. – С. 36-42.
6. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / О. Б. Олійник / М-во освіти і науки України. - К. : Кондор, 2010. – 182 с.
7. Пиз А. Язык телодвижений : Как читать мысли других людей по их жестам / А. Пиз. – Москва, 2006. – 272 с.
8. Сагач Г. М. Риторика : [навч. посібник для студентів серед. і вищ. навч. закладів] / Г. М. Сагач. – К. : Видавничий дім „Ін Юре”, 2000. – 568 с.
9. Спанатій Л. С. Риторика : [навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів] / Л. С. Спанатій. – К. : Видавничий дім „Ін Юре”, 2008. – 144 с.
10. Томан І. Мистецтво говорити : [перекл. з чес.] / І. Томан. – К. : Політвидав України, 1989.– 293 с.

Додаткові

1. Абрамович С. Д. Риторика загальна та судова : [навч. посібник] / С. Д. Абрамович, В. В. Молдован, М. Ю. Чікарькова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.

2. Аннушкин В. И. Риторика. Вводный курс : [учебн. пособие] / В. И. Аннушкин. – 20-е изд., испр. – М. : Флинта – Наука, 2007. – 296 с.
3. Бабич Н. Д. Основы риторики [Текст] : практикум / Н. Д. Бабич; Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 1999. – 100 с.
4. Баева О. А. Ораторское искусство и деловое общение : [учеб. пособие] / О. А. Баева. – М. : Новое знание, 2003. – 368 с.
5. Баранов А. Н. Парламентские дебаты : традиции и новации : Современный политический язык / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич. – М. : Знание, 1991. – 63 с.
6. Бацевич Ф. С. Основы комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академвидав, 2004. – 344 с.
7. Бондаренко Г. Л. Національне соціально-побутове красномовство як особливий вид усного мовлення / Г. Л. Бондаренко. – Умань, 2006.
8. Борухович В. Ораторское искусство Древней Греции / В. Борухович // Ораторы Греции. – М., 1985. – С. 5-24.
9. Бредемайер К. Искусство словесной атаки [Текст] : практ. руководство / К. Бредемайер; пер. с нем. Е. Жевага. – 2.изд., испр. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 189 с. – (Серия „Нестандартный подход”).
10. Вагапова Д. Х. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах [Текст] / Д. Х. Вагапова. - М. : Цитадель, 1999. - 460 с.
11. Вандишев В. М. Риторика : экскурс в історію вчень і понять : [навч. посібник] / Вандишев В. М. – К. : Кондор, 2003. – 264 с.
12. Василенко В. Академічна риторика [Текст] : навч. посіб. для студ. гуманіт. ф-в вищ. навч. закл. / В. Василенко, В. Герман ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, Сум. філ. Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – Суми : Наталуха А. С., 2011. – 275 с.
13. Вискап М. Искусство убеждать : секреты успешной презентации / М. Вискап. – М. : Эксмо, 2006. – 224 с.
14. Голуб И. Б. Риторика [Текст] : учеб. пособие / И. Б. Голуб. – М. : Эксмо, 2005. – 383 с. – (Образовательный стандарт XXI).

15. Гончарова О. М. Античне красномовство як дискурсивний феномен культури [Текст] : монографія / Гончарова Олена Миколаївна ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К. : [НАКККіМ], 2011. – 272 с.
16. Далецкий Ч. Риторика : Заговори, и я скажу, кто ты : [учеб. пособие] / Ч. Далецкий. – М. : Омега-Л, 2004. – 488 с.
17. Данилина В. В. Политическая риторика как научное направление / В. В. Данилина // Вестник МУ. – Серия 21. Управление. – 2005. – №2. – С. 88-106.
18. Дюмін О. З. Ділове спілкування. (Риторика та ораторське мистецтво) [Текст] : практ. посіб. / О. З. Дюмін, А. О. Ніколаєва ; Міністерство освіти і науки України. Науково-методичний центр вищої освіти, Харківський держ. технічний ун-т радіоелектроніки. – Х. : Видавництво ХТУРЕ, 2001. – 146 с.
19. Зарецкая Е. Н. Риторика : теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М. : Дело, 1998. – 678 с.
20. Кара-Мурза С. Манипулятивная семантика и риторика СМИ / С. Кара-Мурза // PR-менеджер. – 2008. – №1. – С. 8-13.
21. Карнеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично / Д. Карнеги. – М., 1989.
22. Касаткин С. Ф. Обратная связь в устном выступлении / С. Ф. Касаткин. – М. : Мысль, 1984. – 116 с.
23. Кащей Н. А. Неориторика и современная политика / Н. А. Кащей // Философские науки. – 2004. – № 5. – С. 136-143.
24. Клюев Е. В. Риторика : Инвенция. Диспозиция. Элокуция [Текст] : учеб. пособие для вузов / Е. В. Клюев. – М. : ПРИОР, 1999. – 271 с.
25. Ковалев Ю. В. Интонация публичной политической речи : прагматический аспект / Ю. В. Ковалев. – М. : Изд-во РУДН, 2006. – 202 с.
26. Козаржевский А. Ч. Античное ораторское искусство : [пособие к спецкурсу] / А. Ч. Козаржевский. – М., 1980.
27. Колотілова Н. А. Риторика : [навч. посібник] / Н. А. Колотілова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

28. Корніяка О. М. Мистецтво гречності : Чи вміємо ми себе поводити? / О. М. Корніяка. – К. : Либідь, 1995. – 96 с.
29. Кравець Л. В. Риторика від джерел до сучасності / Л. В. Кравець // Українська мова і література. – 2000. – № 5. – С. 42-46.
30. Кравець Л. В. Риторика як класична основа системи освіти європейських народів / Л. В. Кравець // Рідні джерела. – 2000. – № 4.
31. Куньч З. Риторичний словник / З. Куньч. – К. : Рідна шк., 1997. – 342 с.
32. Куньч З. Українська риторика : історія становлення і розвитку [Текст] : навч. посіб. / Зоряна Куньч ; Нац. ун-т „Львів. політехніка”. – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 248 с.
33. Кушнер М. Умение выступать на публике для „чайников” [пер. с англ.] / М. Кушнер. – М. : Издательский дом „Вильямс”, 2007. – 368 с.
34. Марк Фабий Квинтиллиан. Правила ораторского искусства. Кн. 10 / Марк Фабий Квинтиллиан // Русская риторика : хрестоматия. – М. : Просвещение, 1996. – 559 с.
35. Маркова Т. И. Риторика и этика деловой презентации [Текст] : учеб. пособие / Т. И. Маркова, В. А. Шенберг ; Санкт-Петербургский гос. инженерно-экономический ун-т. – СПб. : СПбГИЭУ, 2001. – 100 с.
36. Мацько Л. І. Риторика : [навч. посібник] / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
37. Молдован В. В. Судова риторика / В. В. Молдован. – К., 1996. – 320 с.
38. Наумовець А. Г. Ви віч-на-віч з аудиторією : дещо про „технологію” наукових доповідей, популярних лекцій, дисертаційних промов і конкурсних проєктів / А. Г. Наумовець. – К. : Наук. думка, 2003. – 56 с.
39. Ньемантсвердрит Дж. В. Подготовка успешного устного выступления / Дж. В. Ньемантсвердрит // Протокол и этикет. – 2003. – № 4. – С.36-42.
40. Овчинникова А. П. Пять шагов к хорошей речи : Речевая коммуникация : техника речи [Текст] / А. П. Овчинникова. – О. : ОКФА, 1997. – 184 с.

41. Онуфрієнко Г. С. Риторика : [навч. посібник] / Г. С. Онуфрієнко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
42. Павлюк Л. С. Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація [Текст] / Л. С. Павлюк. – Л. : ПАІС, 2007. – 168 с.
43. Прокопович Ф. Про риторичне мистецтво // Прокопович Ф. Філософські твори. – К., 1979. – Т. 1. – С. 106-335.
44. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : [навч. посібник] / Я. Радевич-Винницький. – Львів : СПОЛОМ, 2001. – 224 с.
45. Рождественский Ю. В. Теория риторики / Ю. В. Рождественский. – М. : Добросвет, 1999. – 482 с.
46. Романова Н. Н. Двести приемов ораторской речи [Текст] : учебно-справочное пособие / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов. – М. : МАКС Пресс, 2001. – 102 с.
47. Сагач Г. М. Словник термінів красномовства // Г. М. Сагач. Золотослів. – К., 1993. – С. 315–359.
48. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум : [навч. посібник] / О. А. Сербенська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.
49. Сопер П. Л. Основы искусства речи [Текст] / П. Л. Сопер ; пер. С. Д. Чижова ; ред. К. Д. Чижов, Л. М. Яхнич. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 446 с. – (Книга о науке убеждать).
50. Стернин И. А. Практическая риторика [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов / И. А. Стернин. – М. : Издательский центр „Академия”, 2003. – 270 с.
51. Таранов П. С. Искусство риторики [Текст] : универсальное пособие для умения говорить красиво и убедительно : Учеб. пособие / П. С. Таранов. – Симф. : [б.и.], 2001. – 573 с. – (Библиотека третьего тысячелетия).
52. Тофтул М. Г. Мистецтво полеміки // Тофтул М. Г. Логіка : [посібник для студентів]. – К., 1999. – С. 275-294.
53. Хазагеров Г. Г. Политическая риторика / Г. Г. Хазагеров. – М. : Никколо-Медиа, 2002.
54. Хилл Наполеон. Думай и богатей / Н. Хилл. – М. : ФАИР, 2008. – 272 с.

55. Хоменко І. В. Еристика : Мистецтво полеміки : [навч. посібник] / І. В. Хоменко. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 191 с.
56. Цицерон М. Три трактата об ораторском искусстве / М. Цицерон. – М., 1994.
57. Чепіга І. П. Ораторське мистецтво на Україні в XVI—XIX ст. / І. П. Чепіга // Укр. мова і л-ра в школі. – 1989. – № 10. – С. 64-68.
58. Чибісова Н. Г. Риторика : [навч. посібник] / Н. Г. Чибісова, О. І. Тарасова. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 228 с.
59. Шейнов В. П. Скрытое управление человеком; психология манипулирования / В. П. Шейнов. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. – 848 с. (Б-ка практ. псих.).
60. Щекин Т. В. Как читать людей по их внешнему облику / Т. В. Щекин. – К. : Україна, 1993. – 239 с.

Інтернет-ресурси

www.ritorika.igro.ru
www.orator.biz